

Bakoš, Vladimír

K pôsobeniu a odozve českej filozofie na Slovensku v rokoch 1918-1948

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1991, vol. 40, iss. B38, pp. [23]-30

ISBN 80-210-0272-7

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106881>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR BAKOŠ

K PŮSOBENIU A ODOZVE ČESKEJ FILOZOFIE NA SLOVENSKU V ROKOCH 1918—1948*

Najdôležitejším inštitucionálnym centrom pedagogickej a vedeckej činnosti v oblasti spoločenských vied na Slovensku bola v medzivojnovom období *Univerzita Komenského* (založená r. 1919), na ktorej začala činnosť filozofická fakulta na jeseň roku 1921. Na tejto pôde sa začala pestovať filozofia ako samostatný vedný odbor a boli vytvárané predpoklady pre profesionalizáciu slovenskej filozofie. V 20. a 30. rokoch pracovali vo filozofickom odbore českí pedagógovia (obdobne ako aj v iných vedných odboroch). Títo vyvíjali nielen pedagogickú aktivitu na pôde univerzity, ale aj činnosť vedecko popularizačnú formou Extenzie UK (jej výsledky publikovali v edícii: *Sbírka přednášek a rozprav Extenze UK*), v neposlednom rade pracovali vedecky (publikovali v edičnom rade *Zborníkov FF UK*, osobitne *Spisov FF UK*) a svoju vedeckú tvorbu rozvíjali aj na pôde *Učenej spoločnosti Šafárikovej* (1926—1939) (túto ich činnosť zachycuje 11 ročníkov revue tejto vedeckej spoločnosti: *Bratislava* a knižná edícia *Práce USS*). Česká veda a filozofia tak mala priaznivé podmienky pôsobnosti a možnosti ovplyvňovania, či priamo formovania slovenského duchovného, zvlášť vedeckého života.

Začiatkom 20. rokov viedol filozofický seminár na Filozofickej fakulte UK suplujúci mimoriadny profesor filozofie FF UK BOHUŠ TOMSA (v rokoch 1922—1926). Suploval výuku filozofie a v uvedených rokoch (do roku 1927) prednášal najmä dejiny filozofie (z tejto oblasti odprednášal viacero prednášok aj v rámci Extenzie UK). Vo vlastnej vedeckej tvorbe sa zaoberal predovšetkým dejinami právnych teórií a právnej filozofie (Úvod do právni filosofie. Bratislava 1923 a ďalšie práce).¹

* Příspěvek přednesený na konferenci Česká filozofie ve 20.—60. letech našeho století.

¹ Na Slovensku publikoval väčšiu časť svojej tvorby: *Idea spravodlnosti a práva v řecké filosofii* (1923), *Filosofické základy Ciceronovy nauky o právu a státu* (Sborník FF UK II, Bratislava 1924, č. 21); *O filosofické výchově právníka* (Bratislava roč. I, 1927 a ďalšie.).

Na pôde *Filozofickej fakulty UK* sa stal prvým riadnym profesorom filozofie a sociológie JOSEF KRÁL (1924), ktorý sa stal aj riaditeľom filozofického seminára a viedol ho až do svojho odchodu na Karlovu univerzitu v Prahe (1931/32). Prednášal: úvod do filozofie, dejiny českej filozofie, etiku, resp. praktickú filozofiu, sociálnu etiku, logiku, sociológiu dejín, dejiny filozofie. Na Slovensku publikoval: v slovenčine prednášku — Sociologické základy pedagogiky (Praha-Bratislava 1926); Na okraj Masarykovy „Sebevraždy“ (Sborník FFUK V, 1927), Studie o G. A. Lindnerovi (Spisy FFUK, 1930).

Vo vedení filozofického seminára vystriedal profesora J. Krála (ktorý viedol do r. 1934 ešte sociologický seminár) profesor (1930) JOSEF TVR-
DÝ, ktorý začal svoju pôsobnosť na FFUK v psychologickom seminári (od r. 1926), ale už od r. 1927 (ako mimoriadny profesor) prednášal filozofiu, konkrétne: dejiny novovekej filozofie (osvietenskú, romantickú filozofiu, Kanta), úvod do logiky a abstraktnú logiku, československú filozofiu, prehľad dejín filozofie, úvod do filozofie. Na Slovensku publikoval — v slovenčine prednášku (z univerzitného kurzu pre učiteľov r. 1925): Filozofia a ľudské poznanie (Praha-Bratislava 1926), Teorie pravdy (Sborník FFUK VI, 1929), Systematický úvod do filosofie (Bratislava 1937), ako aj štúdie.²

Ako asistent filozofického seminára (v čase jeho vedenia prof. Tvrdom) pôsobil súkromný docent (1936) obecnej estetiky MIRKO NOVÁK, ktorý prednášal dejiny estetiky (československú estetiku a estetiku hudby). Na Slovensku publikoval: Kantův criticismus a problém hodnoty (Spisy FFUK 23, 1936) a niekoľko štúdií.³

Osobitnú pozornosť si zaslúži účinkovanie JANA MUKAŘOVSKÉHO, mimoriadneho profesora estetiky FFUK (1934), ktorý viedol seminár estetiky FFUK a prednášal estetiku v 30. rokoch (1932—1937; externe v r. 1946—49). V slovenčine publikoval: Dialektické rozpory v modernom umení (Bratislava 1941) a na Slovensku ďalšie štúdie.⁴ J. Mukařovský inicioval formovanie štrukturalistickej školy v slovenskej literárnej vede, resp. estetike.⁵

Účinkovanie českých filozofov na pôde UK, USŠ i EUK vytváralo predpoklady pre ich širšiu pôsobnosť a odozvu v slovenskom kultúrnom živote. V týchto súvislostiach je však potrebné poukázať aj na tie faktory,

² *Problém dějtn filosofie* (Bratislava roč. IV, 1930); *Slovenská filosofie a československý problém*. In: *Dérerovi k pãtdesiatinám*. Bratislava 1934.

³ *Filozofický pôvod moderného historizmu* (Průdy XVIII, 1934); *Rozklad idey národa ako duchovnej hodnoty*. In: *Ano a nie*. Bratislava 1938; *Problém poznání a hodnocení* (Bratislava VIII, 1934).

⁴ Na Slovensku ďalej publikoval: *K noetice a poetice surrealizmu v malířství*. In: *Ano a nie*. Bratislava 1938; *O básnickom jazyku*. In: *Vo dne a v noci*. Bratislava 1941, etc.

⁵ O pôsobení J. Mukařovského pozri bližšie: M. Bakoš, *O vedeckom diele Jana Mukařovského*. In: *Problémy literárnej vedy včera a dnes*. Bratislava 1964, s. 331—335.

ktoré problematizovali práve možnosti ich širšieho a hlbšieho zásahu. Nedostatočná rozvinutosť vedeckého života a absencia inštitucionálnej báze pre profesionalizáciu filozofického myslenia na Slovensku v polofeudálnom Uhorsku zanechali svoje stopy v slovenskom kultúrnom živote poprevratového obdobia. V duchovnom živote slovenskej spoločnosti pretrvávala dominancia náboženského svetonáhľadu. Tendencia k myšlienkovému špekulatívizmu, akémusi „teologizmu“ v myslení časti inteligencie, slabšia tradícia seba-reflektujúceho myšlienkového spekticizmu a kriticizmu, nedostatočný kontakt so súčasným európskym duchovným prúdením, všetky tieto okolnosti (iba heslovito načrtnuté) limitovali vývinové možnosti slovenskej filozofie a vedy.

Na druhej strane česká veda a filozofia vnáša do slovenského kultúrneho priestoru novú iniciatívu myslenia prevažne pozitivisticko-realistickej orientácie, ktoré pramení v českej myšlienkovvej tradícii (svojím spôsobom otvorenej T. G. Masarykom) a v slovenskom kultúrnom okruhu tak predstavuje „vonkajší“ impulz. V týchto súvislostiach vychádzame z teoretickometodologického predpokladu, ktorý stanovuje, že každý „vonkajší“ popud sa zaraďuje do vlastnej dynamickkej štruktúry danej oblasti a v nej špecificky recipovaný pôsobí, ak sú pre to predpoklady a podmienky v nej samej. Už z vyššie uvedeného sme mohli vidieť, že predpoklady v slovenskom kultúrnom vývine pre recepciu vedy a filozofie českej proveniencie sa vytvárali viac-menej až v priebehu medzivojnového obdobia. Napokon až v druhej polovici 30. rokov opúšťajú UK v Bratislave početnejší absolventi filozofie, avšak v čase, keď sa mohol širšie prejavíť „efekt“ pôsobnosti českej vedy a filozofie nastupuje na Slovensku totalitná politická moc, do popredia vystupuje oficiálne podporovaný novotomizmus a blondelizmus.

Myšlienkový, vedecký a ideový trend, s ktorým je spätá pôsobnosť českej vedy a filozofie na Slovensku po vzniku Československej republiky, ktorý však mal priniesť svoje plody v slovenskom kultúrnom prostredí práve na sklonku existencie predmníchovskej republiky (a pôsobil napriek nepriaznivým spoločenským podmienkam aj neskôr), sa tak dostával do opozície voči oficiálne presadzovanej kresťansko-náboženskej filozofii. Nemožno tiež nespomenúť, že väčšina českých pedagógov (či už vysokoškolských, ale najmä stredoškolských) musela nedobrovoľne opustiť slovenské školstvo, ale navyiac sa negatívne hodnotili aj výsledky ich pôsobnosti na Slovensku, t. j. tie zásady kritického, vedeckého, racionalistického myslenia, ktoré presadzovali a šírili. Avšak nielen myslenie pozitivisticko-realistickej orientácie, ale celý scientistický prúd v slovenskom myslení (t. j. včetně nových ideovo-teoretických iniciatív reprezentovaných Vedeckou syntézou),⁶ narazil na nepochopenie a odmietnutie zo stra-

⁶ O Vedeckej syntéze pozri bližšie: V. Bakoš, *Významná iniciatíva vo vývine slovenskej vedy a filozofie* (K 50. výročiu založenia Vedeckej syntézy), *Filozofia* 42, 1987, č. 4.

ny konzervatívnych spoločenských skupín a klerikálnej inteligencie, resp. aj tých z nich, ktorí sa začiatkom 40. rokov prihlásili k filozofii intuitívneho realizmu N. O. Losského, ktorý pôsobil v Bratislave.

Napriek viacerým momentom, ktoré problematizovali možnosti pôsobnosti a odozvy českej vedy a filozofie v slovenskej kultúre, je možné konštatovať, že táto pôsobnosť znamenala nezanedbateľný prínos pre myšlienkový, vedecký a ideový vývin u nás. Tento „efekt“ pôsobnosti českej vedy a filozofie je možné sledovať vo viacerých rovinách: *všeobecne-kultúrnej* (najmä školstva), *ideovej* (masarykovský humanizmus a demokratizmus, avšak aj čechoslovakizmus ako ideologické rezíduum nesprávne chápanej idey česko-slovenskej vzájomnosti), *metodologickej* (metodologický pozitivizmus a jeho prekonávanie), *filozofickej* (z hľadiska dĺžky i závažnosti účinkovania na FFUK tu vyniká predovšetkým pôsobnosť J. Tvrdeho).⁷

Na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského vyrastali desiatky slovenských pedagógov, ktorí pôsobili v nasledujúcom období v slovenskom školstve. Aj keď nemali väčšinou možnosť venovať sa profesionálne vedeckej práci, zasiahli svojou tvorbou čiastočne aj oblasť filozofie a pôsobením na pôde slovenského stredného školstva, sprostredkovali aj účinkovanie toho typu myslenia, ktoré ich formovalo počas štúdia. Aj J. Tvrдый zameriaval svoju pôsobnosť na bratislavskej univerzite, nie natoľko na výchovu vlastných žiakov, či „originálnych filozofov“, ale chcel predovšetkým pôsobiť na základné podmienky rozvoja slovenskej filozofie, chcel prispieť k „obrozeniu a oživeniu slovenskej filozofie“.⁸

Medzi najbližších žiakov J. Tvrdeho patril Pavel BROŠZ, ktorý po skončení štúdia prispel k vtedy nie príliš rozsiahlej filozofickej produkcii prácou: *Svetový a životný názor Josefa Tvrdeho* (Rozbor a úvod do filozofie univ. prof. J. Tvrdeho, vychovávateľa mladej slovenskej filozofickej generácie; Bratislava 1938), ktorá predstavuje prvý pokus o ucelený výklad filozofickej koncepcie Tvrdeho u nás.⁹

Do oblasti logiky zasiahol Karol KATTOŠ, ktorý sa v logickej problematike orientoval pod zrejším vplyvom J. Tvrdeho a jeho Logiky. V štúdiu: *Logické axiomy* akceptoval Tvrdým zdôrazňovaný postulát racionálneho logického zdôvodnenia a vyzdvihoval dôležitosť zásady dostatočného dôvodu, rovnako, ako význam induktívnej metódy, ktorú chápal ako metódu získavania a overovania platnosti poznania. Pojem racionálnej indukcie interpretoval zhodne s Tvrdým ako metódy tvorby hypotéz a ich

⁷ Pozri bližšie: V. Bakoš, *Filozofické myslenie na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava 1988, s. 81 a n.

⁸ Brošz P., *Svetový a životný názor J. Tvrdeho*. Bratislava 1938, s. 15.

⁹ Publikoval tiež prácu *Svetový a životný názor Jana Evangelistu Purkyně*. Praha 1938.

verifikácie. Aj axiomy, pokiaľ nie sú objektívne overené, označoval za induktívne hypotézy, ktorých platnosť je potrebné verifikovať.¹⁰

Spomedzi absolventov FF UK v Bratislave vynikol v 30-tych rokoch filozof Svätopluk ŠTÚR. Pri formovaní jeho filozofických stanovísk zohrala významnú úlohu filozofia J. Tvrdeho, rovnako, ako humanizmus a gnozeologický realizmus T. G. Masaryka. Štúr sa ako bezprostredný žiak Tvrdeho inšpiroval viacerými podstatnými prvkami jeho filozofie, predovšetkým jeho kriticko-realistickou gnozeologickou koncepciou. Tvrdý podporil u Štúra aj kritický postoj k všetkým formám iracionalizmu.¹¹

V gnozeologickej problematike sa Štúr výrazne inšpiroval českou filozofiou, aj keď v jeho tvorbe v tejto etape zohrávajú dominantnú úlohu croceovské teoreticko-filozofické podnety (nie v menšej miere aj názory C. Weinschenka), ako to odráža jeho práca: *Problém transcendentna v súčasnej filozofii* (Bratislava 1938). V celom Štúrovom diele môžeme sledovať prvky, svedčiace o úzkom kontakte jeho myslenia s českou kultúrou (odozvu u neho našli aj myšlienkové podnety F. Krejčího, J. L. Fischera, F. X. Šaldu a ďalších).¹²

Viacerí odchovanci českých filozofov si osvojili teoretické i metodologické prvky ich vedeckého myslenia, niektorí z nich však neskôr kriticky reagovali na ich filozofiu. Spomedzi nich sa koncom 30-tych rokov vyprofiloval Jozef DIEŠKA, na ktorého filozofické formovanie pôsobila aj kriticko-realistická gnozeologická koncepcia J. Tvrdeho. Dieška však čoskoro zaujal k tejto filozofii kritické stanovisko, keď vytýkal Tvrdeho kritickému realizmu nerozpracovanosť, psychologizmus a pod. Domnieval sa, že sa Tvrdý hlásil v gnozeológii „formálne“ ku kritickému realizmu a to „viac len metodicky“ a v ďalšom filozofickom vývine by v ňom odhalil „zvyšky“ noetického idealizmu a metodický psychologizmus. Vyzdvihoval však Tvrdeho koncepciu racionálnej indukcie, v ktorej videl „záchranu pred súčasným agnosticizmom, skepticizmom a relativizmom“.¹³

Vo vyrastajúcej vedeckej generácii sa objavili aj oponenti, ktorí sa usilovali zaujať kritický a samostatný postoj k univerzitnej vede a filozofii, najmä k tradičnému pozitivizmu a metodologickému eklekticismu. Spomedzi nich vynikol vo filozofickej oblasti Igor Hrušovský, ktorý spolu s ďalšími predstaviteľmi novej generácie slovenských vedcov, prijímal

¹⁰ Kattoš, K. *Logické axiomy. Filozofický zborník Matice Slovenskej II*, 1941, č. 3 a 4.

¹¹ Ku kritike iracionalistických myšlienkových prúdov prispel Štúr okrem viacerých štúdií (najmä na stránkach Prúdov) vo svojej prvej knižnej publikácii: *K logickým problémom súčasnej filozofie*. Bratislava 1936.

¹² O jeho tvorbe z 30-tych rokov pozri bližšie: V. Bakoš, c. d., s. 148–166.

¹³ J. D., *Jozef Tvrdý (1877–1942)*, Filozofický zborník MS, VI–VII, č. 1, s. 60. Pod bezprostredným vplyvom N. O. Losského, ktorý pôsobil na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave v r. 1942–45, sa Dieška priklonil k intuitívnemu realizmu. Výrazom toho bola aj jeho knižná publikácia *Kritický, či intuitívny realizmus? K sporom o bezprostredné poznanie skutočnosti v súčasnej noetike* (Bratislava 1944).

podnety filozofického scientizmu (najmä logického empirizmu Viedenského krúžku, ale aj štrukturalizmu, ako aj ruskej „formálnej“ školy).¹⁴

Hrušovský sa už počas viacročného pobytu v Prahe (kde absolvoval štúdium prírodných vied) dostal do styku s českou vedou a filozofickým myslením a oboznámil sa aj s náhľadmi F. Krejčího, T. G. Masaryka a ďalších českých filozofov, avšak osobitne mu bola blízka filozofická koncepcia J. L. Fischera. Hrušovský bol v častom písomnom i osobnom styku s J. L. Fischerom, ktorý bol už v 30-tych rokoch niekoľkokrát na Slovensku a v Bratislave aj príležitostne prednášal „na rôzne ideové, filozofické a kultúrno-politické témy“, ako napísal samotný I. Hrušovský.¹⁵

Počas svojho štúdia filozofie na FF UK v Bratislave sa Hrušovský oboznámil s filozofickými stanoviskami J. Tvrdeho, ale k jeho filozofii zaujímal viac-menej rezervovaný postoj. Zatiaľ čo Tvrdý sa vyrovnával s klasickým comteovsko-spencerovským pozitivizmom a jeho českou variantou v diele F. Krejčího, najnovšia logicko-pozitivistická etapa vývinu európskeho pozitivizmu našla uňho malú, aj to kritickú odozvu. Na druhej strane Hrušovský nereagoval na vývinové podoby európskej pozitivistickéj tradície, z ktorých vychádzala česká pozitivisticky orientovaná filozofia. Polemicky sa však vyslovil k niektorým teoreticko-filozofickým stanoviskám Tvrdeho už koncom 30-tych rokov. Hrušovský sa v tomto období orientoval na najnovšie výsledky filozofického scientizmu aj v oblasti metodológie a logiky, a preto nemohol, pochopiteľne, nechať nepovšimnutú Tvrdeho vysokoškolskú učebnicu logiky. J. Tvrdý vo svojej Logike (Praha 1937) podal systematický výklad problematiky logiky, avšak neakceptoval novopozitivistickú koncepciu logiky („logistiku“). Podľa Tvrdeho logike, ktorá je formálnou vedou, avšak nie bez vzťahu k reálnym predmetom, ide o obecnú formu vedome zdôvodneného myslenia.

Tvrdeho snahou bolo nájsť jednotiaci moment, ktorým by preklenul tradičnú dichotómiu racionálneho a empirického poznania (Hrušovský to formuloval ako úsilie preklenúť rozdielnosť formálno-logických viet a skúsenostných výrokov). Tvrdeho išlo o poznanie získavané racionálnym spracovaním skúsenosti. V indukcii videl metódu tvorby hypotéz na základe skúsenostne získaných poznatkov. Racionálnu indukciu chápal ako metódu, ako spájať rozumové a zmyslové dáta, z ktorých vytvára „jednotu pravdy“. Induktívna metóda tak umožňuje myslenie v jeho „celistvosti“ — v tomto chápaní je aj predpokladom deduktívnej metódy, ktorá je čiastočným elementom tejto „celistvosti“, resp. verifikačným prostried-

¹⁴ Akokoľvek akceptoval teoreticko-metodologické podnety logického empirizmu, v niektorých podstatných teoreticko-filozofických stanoviskách sa s ním nestotožňoval a zaujímal osobitné postoje k ortodoxnému logickému pozitivizmu. Pozri: V. Bakoš, c. d., s. 177 a n.

¹⁵ Hrušovský, I. *Rozpomienky na davistov*. In: *Problémy, portréty, retrospektívy*, Bratislava 1965, s. 179. Hrušovský recenzoval aj Fischerove práce z 30-tych rokov (konkrétne: *Skladebná filozofie J. L. Fischera*, Bratislava roč. V, 1931; *Krise demokracie*, Prúdy XVIII, 1934).

kom. Presné poznanie dosahujeme tým, že induktívne získané poznatky uvádzame deduktívnou metódou do súvislosti s inými poznatkami. Racionálnu indukciu tak chápal ako metódu tvorby a overovania hypotéz. Verifikácia prebieha „buď dedukovaním z iné a jisté pravdy, nebo že z ní dedukujeme iné pravdy odjinud známe anebo, že z ní dedukujeme konsekvence, které konfrontujeme s fakty“.¹⁶

Racionálna indukcia, ktorá vyrastá z faktovej a empirickej indukcie (ako hypotéza osvetľuje a z významňuje skúsenostné fakty a zároveň v nich hľadá svoje overenie), neposkytuje iba pravdepodobnosť ako empirická indukcia, ale „istú pravdu“. Racionálna indukcia umožňuje, „že všeobecná veta vysvetľuje všetky fakty okruhu pre ktorý platí „bez výnimky“ a súvislosťou s inými pravdami je jej pravdivosť „úplne zaistená“.¹⁷

J. Tvrďý sa venoval tejto problematike (pričom nadväzoval najmä na W. Whewella a H. H. Dubsu) vo zvýšenej miere koncom 30. rokov. Zarádila ju aj do programu prednášok na FF UK (v zimnom semestri 1938/39) a ďalej sa ju usiloval dopracovávať.¹⁸

Koncepcia racionálnej indukcie, ako ju rozvinul J. Tvrďý však nebola akceptovaná iba súhlasne (ako sme to mohli vidieť v prípade K. Kattoša, či J. Diešku), ale kriticky sa s ňou vyrovnávali aj viacerí predstavitelia nastupujúcej generácie slovenskej vedy. O Tvrďého Logike diskutovali na pôde *Spolku pre vedeckú syntézu*, (konštituoval sa roku 1937), na dvoch schôdzkach tohto vedeckého združenia v októbri a novembri r. 1939. Diskusia v teoreticko-vednej sekcii sa sústredila na dominantnú tézu Tvrďého logickej koncepcie, t.j. na otázku platnosti racionálnej indukcie, resp. na otázku nakoľko je možné jej prostredníctvom dosahovať takú istotu poznatkov (výrokov), akú majú vzťahy formálnej logiky. Samotní účastníci tejto diskusie, ktorí sa zväčša prikláňali k modernému, súčasnému filozofickému scientizmu ako ho rozvinul Viedeňský krúžok, sa prikláňali k stanovisku, že (ako sami napísali): „racionálnou indukciou možno síce dospieť k vedeckým poznatkom vysokej pravdepodobnosti, no nikdy

¹⁶ Tvrďý, J. *Logika*. Praha 1937, s. 182.

¹⁷ Podľa J. Tvrďého základom indukcie je logický determinizmus (jeho výrazom zásada dostatočného dôvodu), ktorý je základným postulátom celej logiky. Tento je spätý s predpokladom racionálneho usporiadania sveta, t.j. determinizmom ontologickým (nie je s ním však totožný). Procesy a veci nie sú iracionálnymi javmi, ale súvisia navzájom racionálnymi vzťahmi. Ako ukázal J. Gabriel, nejde tu o priznanie existencie racionality nezávislej na človeku, ale o možnosť racionálneho postihnutia objektívnej skutočnosti naším rozumom (porovnaj J. Gabriel, *Filosofie Josefa Tvrďého*. Brno 1982, s. 79).

¹⁸ Zo zamýšľanej samostatnej práce o indukcii bol posmrtno uverejnený iba fragment *Indukce a její význam* (Česká mysl XL, 1947, č. 1—2). Tvrďý tu opäť zdôrazňoval, že indukcia je najdôležitejšia, univerzálna metóda poznania (vied i filozofie). Opäť poukazoval na nesprávnosť názorov na to, že indukciou možno získať iba pravdepodobné poznatky. Túto časť (indukcia a pravdepodobnosť) už uverejnené torzo neprinieslo rozpracovanú (je tu iba naznačená v tézach, spolu s odmietnutím logiky pravdepodobnosti).

nie k absolútnej istote“.¹⁹ Túto námietku voči chápaniu platnosti racionálnej indukcie vznášal predovšetkým filozof Igor Hrušovský a to ako v uvedenej diskusii na pôde Vedeckej syntézy, tak aj vo viacerých svojich publikovaných prácach. Podľa Hrušovského totiž formálno-logické poznanie poskytuje iba „orientačnú službu v empirii“, t. j. neprináša nové skúsenostné poznatky, nový obsah, avšak platnosť formálnologických vzťahov môže byť apodiktická. Na druhej strane empirické poznanie vypovedajúce o reálnom svete má iba hypotetickú platnosť. Preto aj vo svojej knižnej práci *Teória vedy* (Bratislava 1941) Hrušovský opäť popieral možnosť „totálne verifikovať“ empirické výroky racionálnou indukciou. Ako tu napísal: „To, že verifikácia empirických výrokov nedosahuje nikdy úplnej istoty, je podmienené faktom, že v nijakom prípade nemožno pojať reálne súvislosti v ich totalite.“²⁰

Polemika o probléme racionálnej indukcie (najmä z aspektu jej platnosti) pokračovala v slovenskej filozofii aj v druhej polovici 40-tych rokov (tentoraz ako súčasť polemických sporov medzi J. Dieškom a I. Hrušovským). Na stránkach filozofických časopisov (Filozofického zborníka MS a *Philosophica Slovaca*) sa však viac-menej reprodukovali tie stanoviská, ako sme ich už v hlavných črtách charakterizovali.²¹ Ilustrovali sme tak podoby pôsobnosti a odozvy českej filozofie v slovenskom filozofickom myslení dvadsiatych až štyridsiatych rokov.

¹⁹ H. a B., *Z činnosti Vedeckej syntézy*. Elán X, 1940, č. 8, s. 11.

²⁰ Hrušovský, I. *Teória vedy*. Bratislava 1941, s. 56.

Z tohto aspektu Hrušovský nesúhlasil s Tvrdeho chápaním axióm ako induktívne stanovených hypotéz, ktoré sú zdôvodňované a verifikované racionálnou indukciou ako „isté pravdy“, voči čomu namietal, že aj empirické axiómy sú „len hypotézy“. Podľa Hrušovského sú empirické axiómy konštruované na skúsenostnom základe ako obecné výroky, ktoré axiomatizujeme a ďalej upotrebujeme len zo syntaktickej stránky „ako vrcholnú teoretickú inštanciu verifikácie výrokov“. Axiómy, ktoré nemožno induktívne odôvodňovať, ale možno deduktívne odvodzovať „sú iba konvenčne ustálené ako najvyššia dedukčná inštancia“ (I. Hrušovský, c. d., s. 58).

²¹ Zatiaľ čo J. Dieška videl v racionálnej indukcii záchranu pred súčasným agnosticizmom, skepticizmom a relativizmom a v súlade s J. Tvrdým cestu k istým a absolútne platným poznatkom, I. Hrušovský opäť zdôrazňoval, že pre vedu chápanú ako otvorenú štruktúru poznania postačuje postulát objektivnosti poznatkov. (*Philosophica Slovaca* I, Bratislava 1946, s. 232). Aj vo svojej knižnej práci *Problémy noetiky* polemizoval so zástancami „absolutistického ponímania indukcie“, opäť poukazoval na svoj „náhľad o neúplnej znalosti reálnej skutočnosti“ a zdôrazňoval, že vedecké poznatky majú iba hypotetickú platnosť (platnosť empirických výrokov môže mať iba určitý stupeň pravdepodobnosti, nikdy nie úplnej istoty) (porovnaj I. Hrušovský, *Problémy noetiky*. Trnava 1948, s. 57—60).